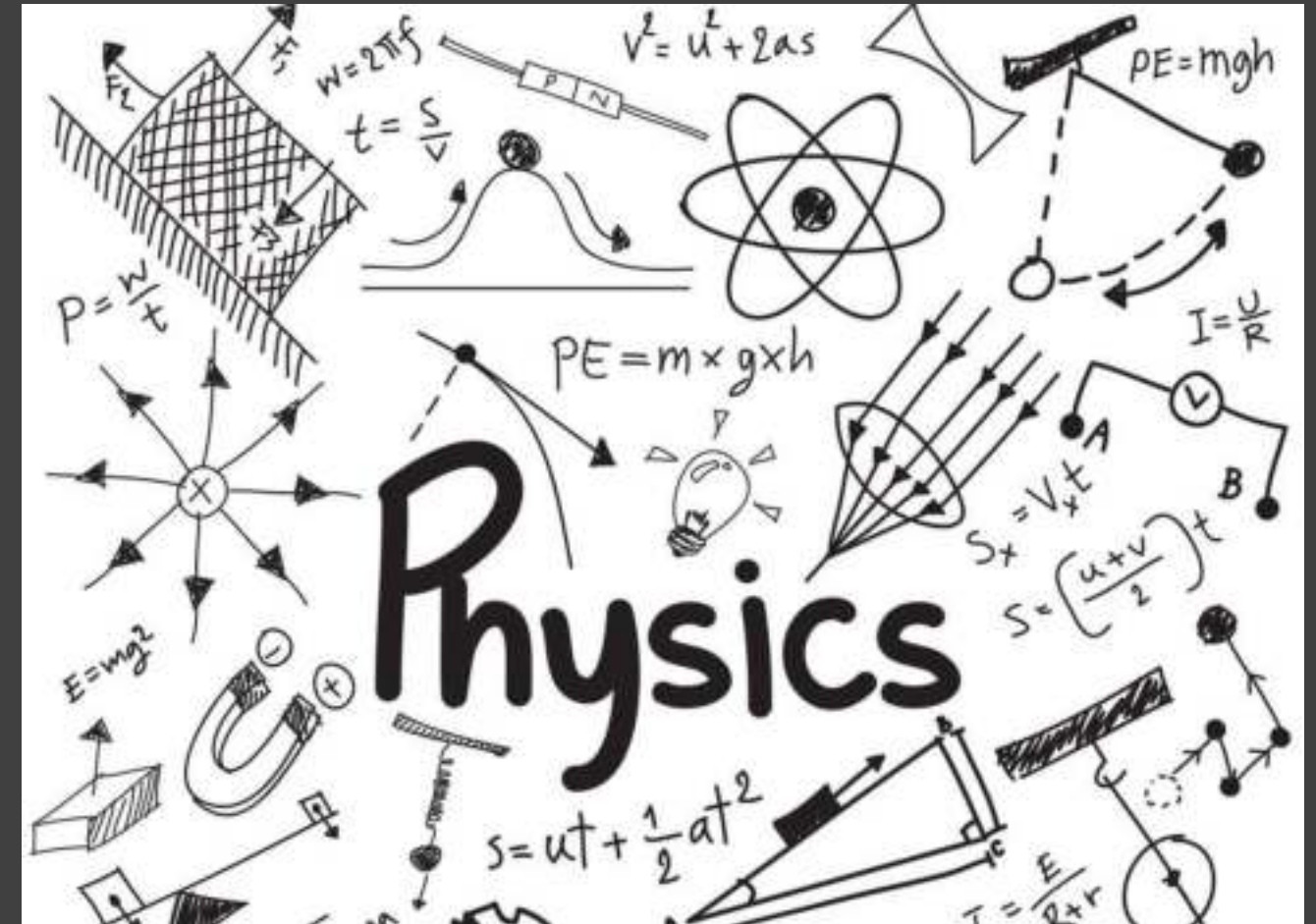

УРОК 02

ФІЗИКА 10

Методи наукового пізнання. Фізичні величини та їх вимірювання. Невизначеності вимірювань

Проблемні запитання

Кожен із вас
щоденно
досліджує
навколишній
світ і одержує
нові знання

Проблемні запитання

Як отримують **нові**
знання вчені?

Із чого починається
дослідницька робота
вчених?

Фізичне дослідження та його методи

Спостереження –
це сприйняття
природи з метою
одержання
первинних даних
для подальшого
аналізу

Фізичне дослідження та його методи

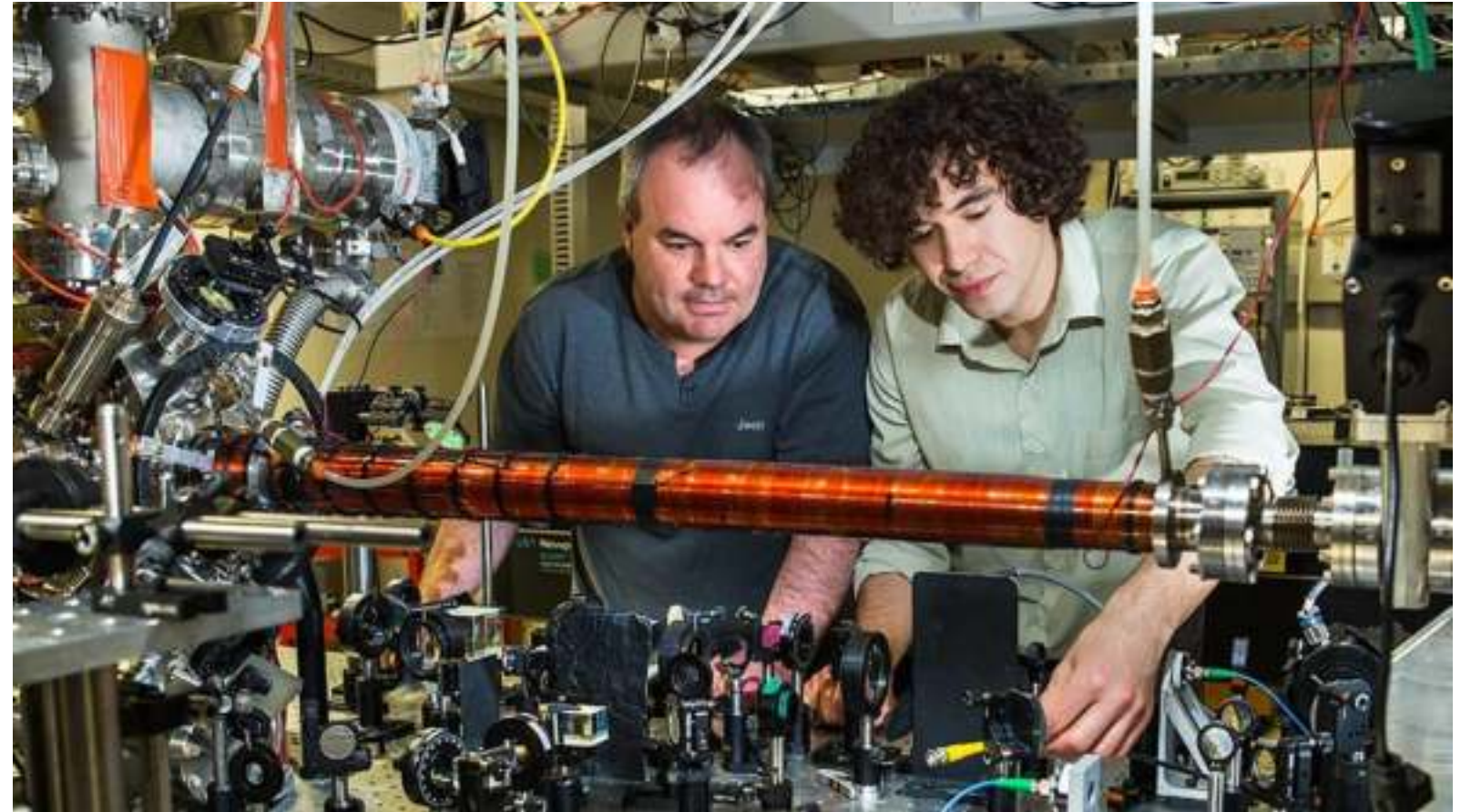
Чи завжди
спостереження ведуть до
правильного висновку?

Що роблять учені, щоб
спростувати або **довести**
власні висновки?

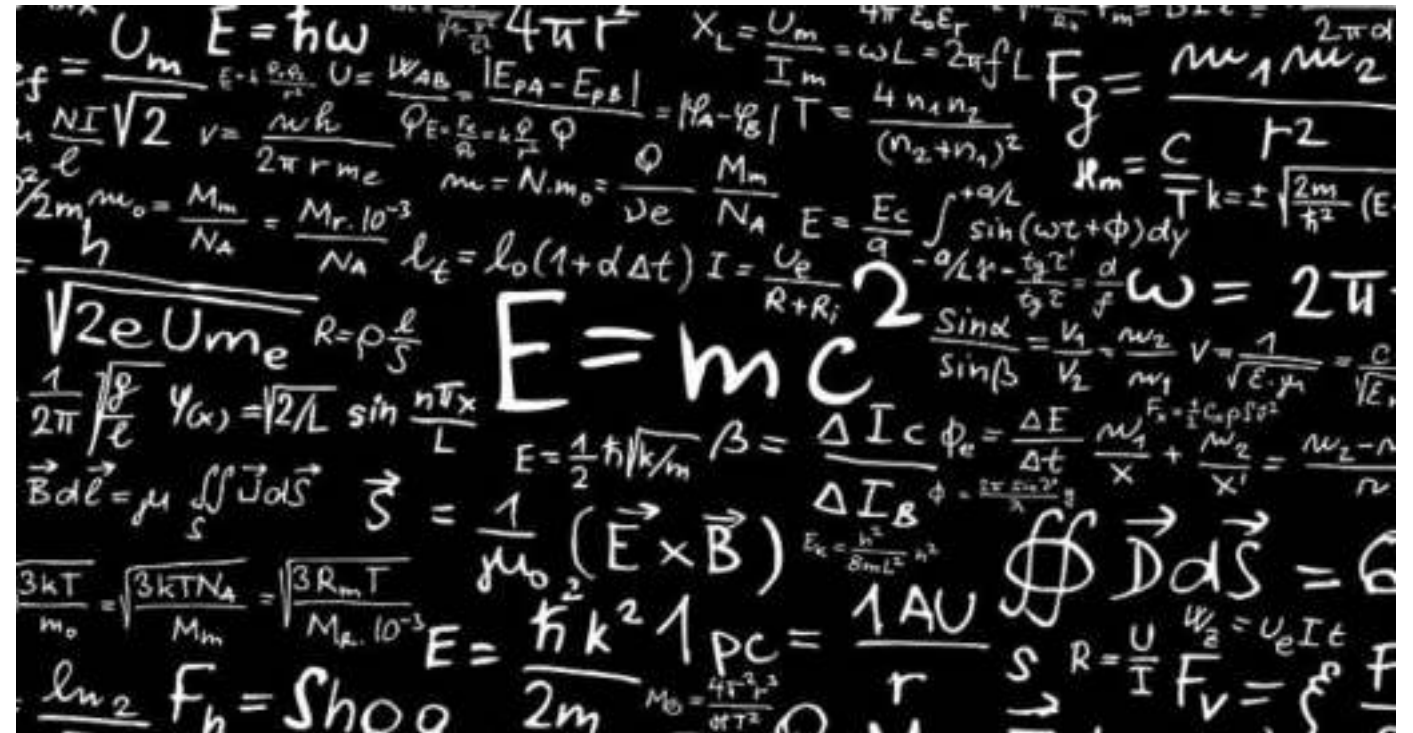
Фізичне дослідження та його методи

Фізичне дослідження – це цілеспрямоване вивчення явищ і властивостей природи засобами фізики

Фізичне дослідження та його методи

Методи фізичних досліджень

Експериментальний

(дослідження фізичного явища в умовах, які перебувають під контролем ученого)

Теоретичний

(Аналіз отриманих у результаті експериментів даних, формулювання законів природи)

Фізичне дослідження та його методи

Які **спостереження**,
теоретичні й
експериментальні
дослідження ви
могли б провести,
щоб дослідити
світіння лампи
розжарення?

Фізичне дослідження та його методи

Кочення кулі

Механічне явище

Теплове явище

Оптичне явище

Електромагнітне явище

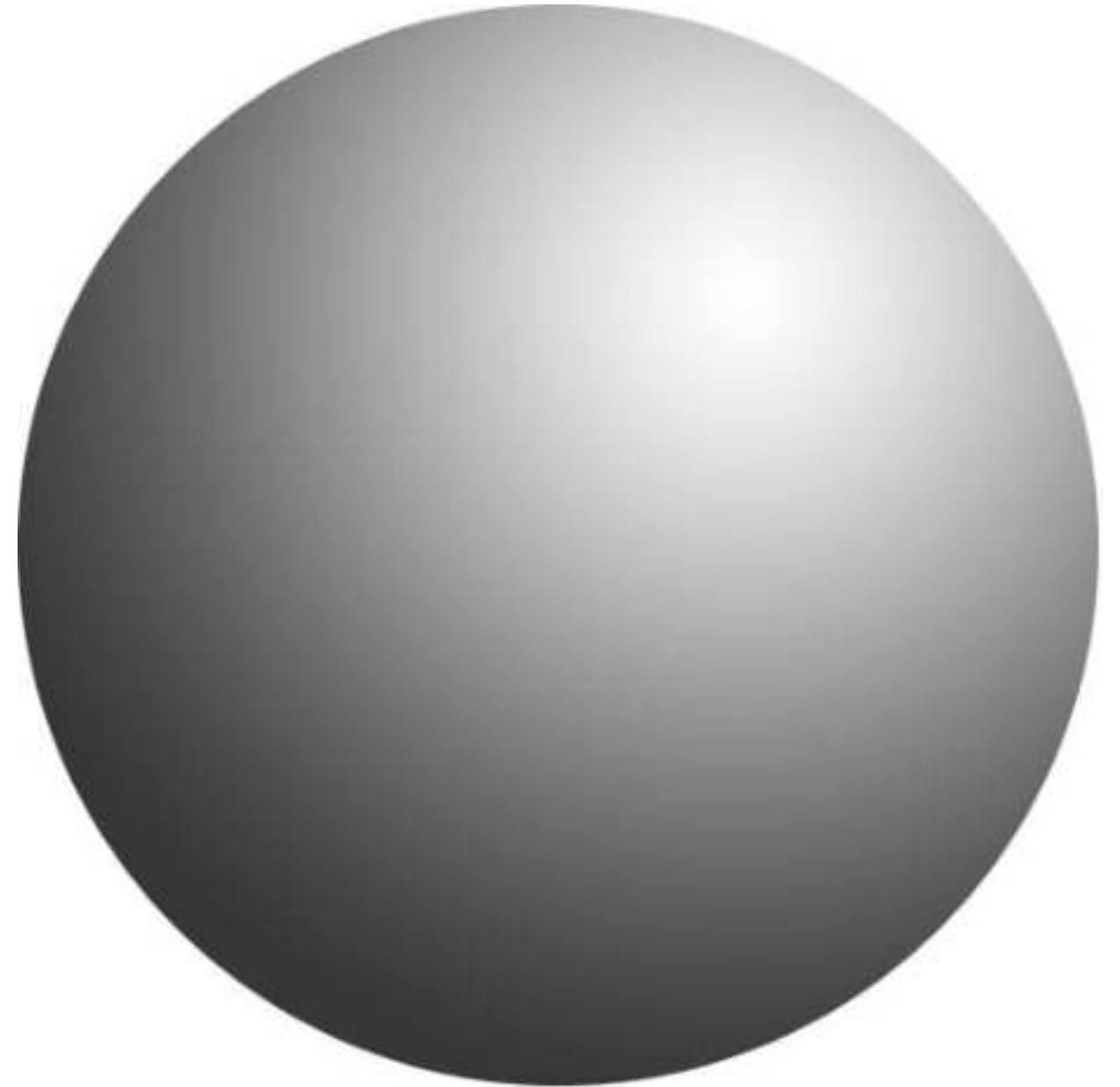

Чи слід ураховувати всі ці явища,
визначаючи, **час кочення кулі?**

Фізичне дослідження та його методи

Фізична модель – це уявний ідеалізований об'єкт, що має головні риси реального і дозволяє спростити аналіз явищ

Вимірювання фізичних величин

Які **кількісні**
характеристики ми
використовуємо
описуючи **рух**
автомобіля?

Швидкість

Прискорення

Час руху

Сила тяги

Потужність

Вимірювання фізичних величин

Фізична величина
– це кількісна міра певної властивості тіла, певного фізичного процесу або явища

Вимірювання фізичних величин

Як ви вважаєте,
наскільки часто
люди виконують
вимірювання?

Що означає
**виміряти фізичну
величину?**

Вимірювання фізичних величин

Виміряти фізичну величину – значить порівняти її з однорідною величиною, яку приймають за одиницю

Види вимірювання

Прямі

Непрямі $\left(\rho = \frac{m}{V}\right)$

Міжнародна система одиниць СІ

Основні одиниці СІ

Величина		Одиниця	
Назва	Позначення	Назва	Позначення
Маса	m	кілограм	кг
Довжина	l	метр	м
Час	t	секунда	с
Сила струму	I	ампер	А
Кількість речовини	ν	моль	МОЛЬ
Температура	T	кельвін	К
Сила світла	I_ν	кандела	кд

Міжнародна система одиниць СІ

Що
використовують
для зручності
запису **великих** і
малих значень
фізичних величин?

Міжнародна система одиниць СІ

Кратні одиниці є більшими за основні одиниці в 10, 100, 1000 і більше разів

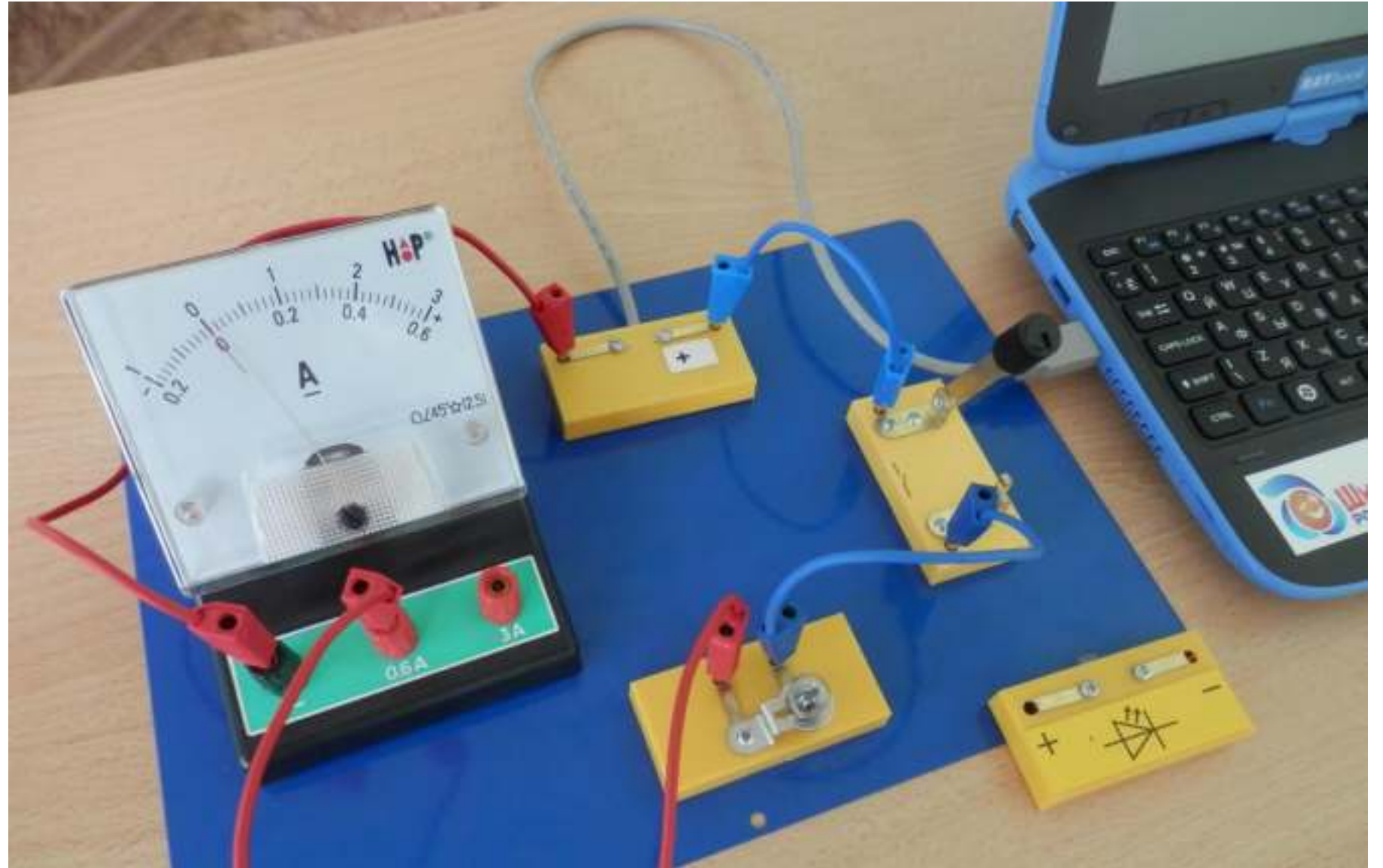
Частинні одиниці є меншими за основні одиниці в 10, 100, 1000 і більше разів

Префікс	Позначення	Множник
атто-	а	10^{-18}
фемто-	ф	10^{-15}
піко-	п	10^{-12}
нано-	н	10^{-9}
мікро-	мк	10^{-6}
мілі-	мл	10^{-3}
санти-	с	10^{-2}
кіло-	к	10^3
мега-	М	10^6
гіга-	Г	10^9
тера-	Т	10^{12}
пета-	п	10^{15}
екса-	е	10^{18}

Похибки вимірювань

Як ви
вважаєте, чи
МОЖЛИВО
здійснити
вимірювання
абсолютно
точно?

Похибки вимірювань

Похибка вимірювання – це відхилення значення виміряної величини від її істинного значення

Абсолютна похибка вимірювання

$$\Delta x = |x_{\text{ВИМ}} - x|$$

$x_{\text{ВИМ}}$ виміряне значення

x істинне значення

Відносна похибка вимірювання

$$\varepsilon_x = \frac{\Delta x}{x_{\text{ВИМ}}}$$

$$\varepsilon_x = \frac{\Delta x}{x_{\text{ВИМ}}} \cdot 100\%$$

Похибки вимірювань

**Похибки в ході
вимірювань
фізичних величин**

Випадкові
(пов'язані з процесом
вимірювання)

Систематичні
(похибки приладу)
пов'язані насамперед
із вибором приладу

Випадкові похибки

Як покращити
результат
вимірювання?

Вимірювання
проводять **кілька**
разів

Визначають **середнє**
значення вимірюваної
величини

Випадкові похибки

Середнє значення вимірюваної величини

$$x_{\text{вим}} = x_{\text{сер}} = \frac{x_1 + x_2 + \dots + x_N}{N}$$

$x_1, x_2, \dots, x_N$ –
результати кожного
з N вимірювань

Випадкова абсолютна похибка

$$\Delta x_{\text{вип}} = \frac{|x_1 - x_{\text{вим}}| + |x_2 - x_{\text{вим}}| + \dots + |x_N - x_{\text{вим}}|}{N}$$

Якщо вимірювання проводилися **один раз**, то **випадкова похибка дорівнює половині ціни поділки шкали приладу**

Систематичні похибки

Абсолютні похибки деяких фізичних приладів (систематичні похибки)		
Фізичний прилад	Ціна поділки шкали приладу	Абсолютна похибка приладу
Лінійка учнівська	1 мм	± 1 мм
Стрічка вимірювальна	0,5 см	$\pm 0,5$ см
Штангенциркуль	0,1 мм	$\pm 0,05$ мм
Циліндр вимірювальний	1 мл	± 1 мл
Секундомір	0,2 с	± 1 с за 30 хв
Динамометр навчальний	0,1 Н	$\pm 0,05$ Н
Термометр лабораторний	1 °С	± 1 °С
Амперметр шкільний	0,1 А	$\pm 0,05$ А
Вольтметр шкільний	0,2 В	$\pm 0,1$ В

Якщо ви користуєтесь іншими приладами, тоді похибка приладу дорівнює **половині ціни поділки шкали цього приладу**

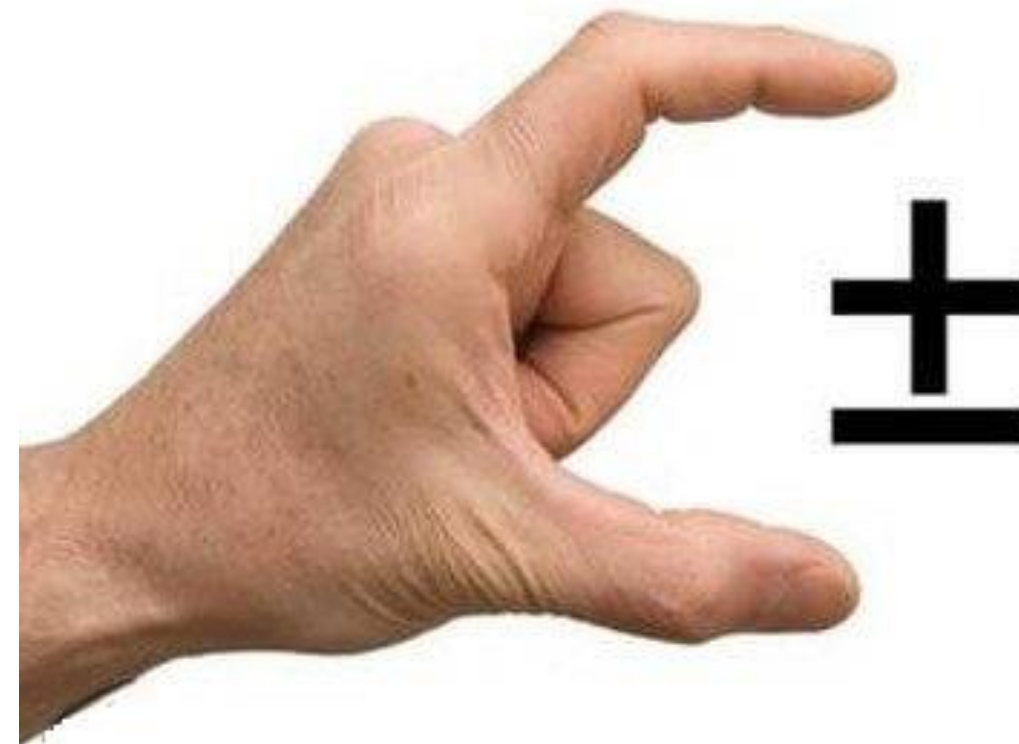
Абсолютна похибка прямого вимірювання

Абсолютна похибка прямого вимірювання

$$\Delta x = \Delta x_{\text{прил}} + \Delta x_{\text{вип}}$$

$\Delta x_{\text{прил}}$ систематична похибка,
зумовлена приладом

$\Delta x_{\text{вип}}$ випадкова похибка,
зумовлена процесом вимірювання

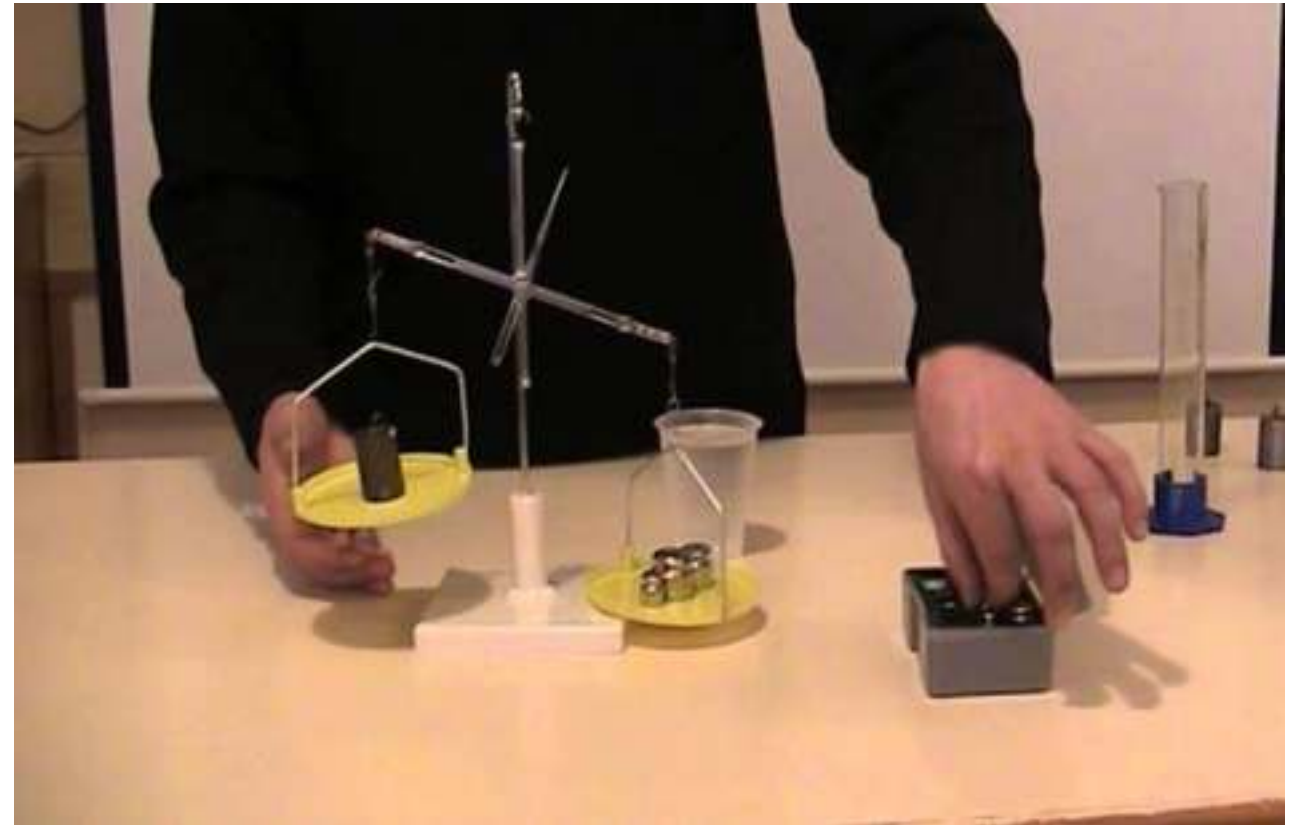

Похибки непрямих вимірювань

Як визначити абсолютну та відносну **похибки** **непрямих вимірювань**?

1) методом **прямих вимірювань** знаходять значення певних величин, наприклад **x , y**

2) за відповідною **формулою** обчислюють шукану величину

Похибки непрямих вимірювань

Деякі формули для визначення відносної похибки

Вид формули (функції)

Відносна похибка

$$f = x + y$$

$$\varepsilon_f = \frac{\Delta x + \Delta y}{x + y}$$

$$f = x - y$$

$$\varepsilon_f = \frac{\Delta x + \Delta y}{x - y}$$

$$f = xy$$

$$f = \frac{x}{y}$$

$$\varepsilon_f = \varepsilon_x + \varepsilon_y$$

$$f = x^n$$

$$\varepsilon_f = n\varepsilon_x$$

$$f = \sqrt[n]{x}$$

$$\varepsilon_f = \frac{1}{n} \varepsilon_x$$

Абсолютна похибка

$$\Delta f = \varepsilon_f \cdot f_{\text{ВИМ}}$$

Відносна похибка
експериментальної
перевірки рівності
 $X = Y$

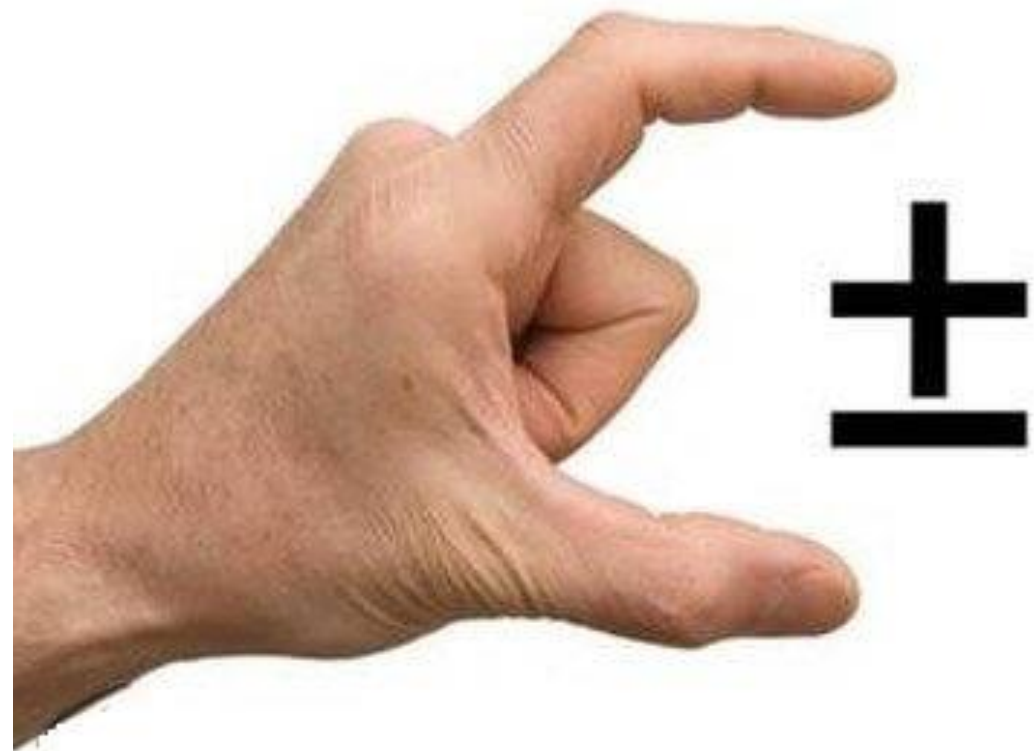
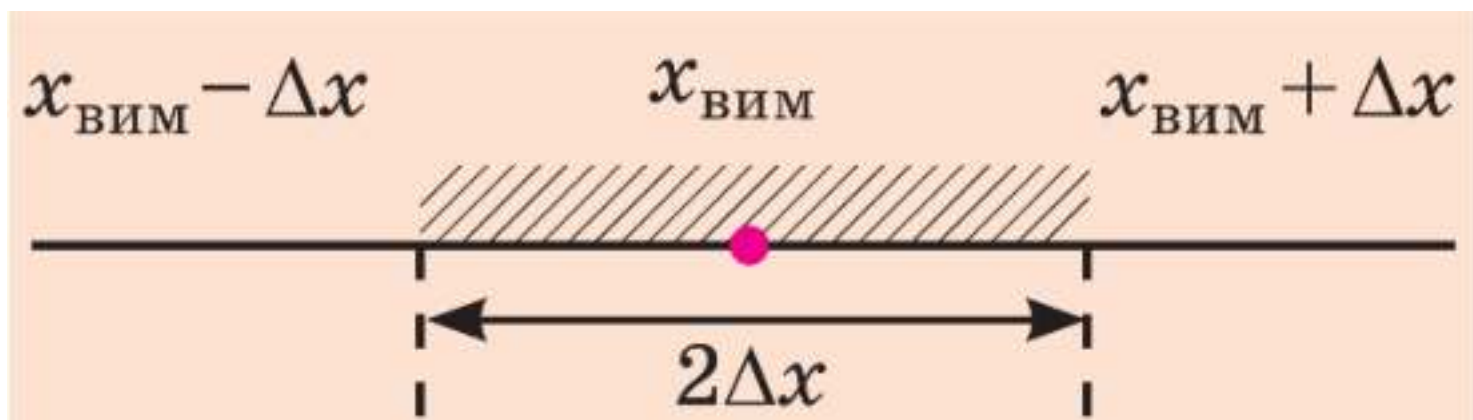
$$\varepsilon = \left| \frac{X}{Y} - 1 \right| \cdot 100\%$$

Результати вимірювання

Як правильно записати
результати вимірювання?

$$x = x_{\text{ВИМ}} \pm \Delta x$$

Абсолютну похибку Δx округлюють до однієї **значущої цифри із завищенням**, а результат вимірювання $x_{\text{ВИМ}}$ – до величини розряду, який залишився в абсолютній похибці після округлення

Розв'язування задач

1. Щоб довести закон збереження механічної енергії, провели експеримент. Було отримано, що середня енергія системи тіл до взаємодії дорівнює **225 Дж**, а після взаємодії – **243 Дж**. Оцініть **відносну похибку експерименту**

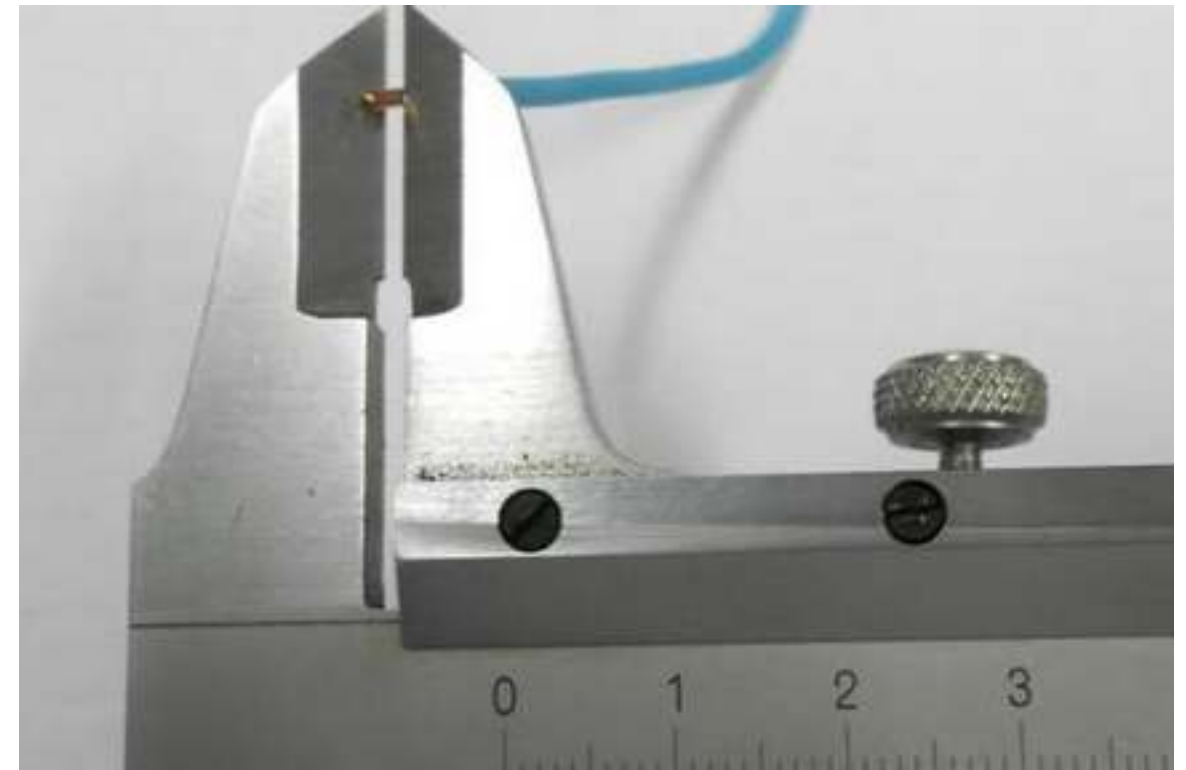
Розв'язування задач

2. Визначаючи діаметр дроту за допомогою штангенциркуля, вимірювання проводили чотири рази. Було одержано такі результати:

$$d_1 = 2,2 \text{ мм}; d_2 = 2,1 \text{ мм};$$

$$d_3 = 2,0 \text{ мм}; d_4 = 2,0 \text{ мм}.$$

1) Обчисліть середнє значення діаметра дроту, випадкову похибку вимірювання, абсолютну та відносну похибки вимірювання. 2) Округліть одержані результати й запишіть результат вимірювання.

Запитання для фронтального опитування

1. Назвіть основні **методи фізичних досліджень**.
Наведіть приклади.

2. Наведіть приклади **фізичних моделей**. Чому фізична модель – це ідеалізований об'єкт?

3. Назвіть **основні одиниці СІ** та **величини**, для вимірювання яких вони слугують.

Запитання для фронтального опитування

4. Які **види похибок вимірювань** ви знаєте?

5. Як визначити **випадкову похибку вимірювання?**

6. Чим визначається **абсолютна систематична похибка?**

Запитання для фронтального опитування

7. Що називають **відносною похибкою** вимірювання?

8. Як правильно округлити й записати **результати вимірювань**?

Домашнє завдання

Опрацювати § 2,
Вправа № 2 (1 – 2)